

את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו

בנימין דה לה פואנטה

הקדמה

בשני מקומות בתורה, לפני ואחרי מעשה העגל, נסמכו הציוויים אודות שמירת השבת לציווי על מעשה המשכן:

א. "ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר צויתך: את אהל מועד ואת הארן לעדת ואת הכפרת אשר עליו ואת כל כלי האהל:....

ויאמר ה' אל משה לאמר: ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתים לדעת כי אני ה' מקדשכם: ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה:" (שמות לא ו-יז)

ב. "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אתם: ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' כל העשה בו מלאכה יומת: לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת:

ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' לאמר: קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחשת:....וכל חכם לב בכם יבאו ויעשו את כל אשר צוה ה': את המשכן את אהלו ואת מכסהו את קרסיו ואת קרשיו את בריחו את עמדיו ואת אדניו:" (שמות לה א-יא)

מסמיכות פרשיות אלו למדו חכמים שני כללים:

1. מלאכת המשכן איננה דוחה את השבת. כלומר, אסור לבנות או להכין את המשכן בשבת¹.
2. המלאכות שנאסר לעשותן בשבת, הן אותן המלאכות שנעשו לצורך המשכן².

במאמר זה נעיין בכלל השני שחכמים למדו מהיקש השבת למשכן – הסקת אבות מלאכות השבת ממלאכות המשכן. מתוך העיון בכלל זה, נבין יותר לעומק גם את הכלל הראשון.

1. מכילתא דרבי ישמעאל, תחילת פרשת ויקהל. וכן מובא ברש"י שמות לא/ג ושמות לה/ב.
2. תלמוד בבלי שבת צו ע"ב. מכלל זה נובע גם הכלל ש"מלאכת מחשבת אסרה התורה" - כלומר, כשם שבמשכן כל המלאכות נעשו ע"י אומנים ובצורה שלמה וראויה, כך אין אדם מתחייב על מלאכה בשבת עד שיעשה בשלימותה וכדרך שאומנים עושים.

א. שתי מחלוקות ראשונים בלימוד אבות מלאכות שבת

ראינו בהקדמה, שחכמים הבינו שיש ללמוד את המלאכות האסורות בשבת ממלאכת המשכן. בעל ה"אגלי-טל"³ בפתיחה לספרו על מלאכות שבת, דן בשאלה מאילו מלאכות שהיו במשכן לומדים את מלאכות השבת. האם לומדים את מלאכות השבת מהמלאכות שנעשו לצורך הקמת המשכן, או שמא לומדים גם מהמלאכות שנעשו בתוך המשכן לאחר שהוא כבר הוקם? לדוגמא: האם איסור זריעה, שהוא אחד מאבות המלאכות שנאסרו בשבת, נלמד מזה שזרעו לצורך הכנת סממני הצבע לצביעת בדי המשכן, או שמא הוא נלמד ממה שזרעו לצורך הכנת המנחות שהיו צריכים להקריב במשכן לאחר שהמשכן כבר עמד על תילו?

ה"אגלי-טל" מסיק ששאלה זו היא בעצם מחלוקת ראשונים בין רש"י והרמב"ם לבין רב האי גאון ורבינו חננאל. רש"י והרמב"ם הבינו, שאבות המלאכה של שבת נלמדות אך ורק מהמלאכות שנעשו לצורך הקמת בניין המשכן, לעומתם סוברים רב האי גאון ור"ח, שניתן ללמוד את מלאכות השבת גם מעבודת המשכן (המנחות, הקרבנות וכו'). כראיה לכך שאכן ראשונים אלו סוברים כפי שכתבנו ניתן להביא:

- רש"י במסכת שבת דף מט עמוד ב ד"ה "הם זרעו וקצרו": "סמנין לצבוע תכלת ועורות אילים, וטחנו ולשו נמי (=גם כן) סמנין לצבוע, ואופה דקתני במתניתין (=ששנו במשנה) באבות מלאכות – הוא בישול סמנין" - עפ"י רש"י רואים כי כל י"א מלאכות הפת האסורות בשבת נלמדות אך ורק מסמני הצבע.
- שיטת רב האי גאון מובאת בתשובות הרמב"ם ובנו רבי אברהם: "שאלו האחד עשר מלאכות [הפת] ישנן בקרבן התמיד בכל יום ובחביתיה כהן גדול ובמלואים, כולן מזרע וקציר".

באותו אופן, שואל ה"אגלי-טל", האם אפשר ללמוד את מלאכות השבת רק ממלאכות שנעשו לאחר הציווי על המשכן או שמא גם ממלאכות שנעשו לפני הציווי על המשכן? לדוגמא: סביר להניח שאת הסממנים לצביעת יריעות המשכן היה לבני ישראל כבר מן המוכן ולא יצאו תיכף לאחר שמשח ציווה על הקמת משכן וזרעו סממנים. האם ניתן בכל זאת ללמוד את מלאכת זורע מאותם סממנים, שכנראה נזרעו אפילו לפני יציאת מצרים ומתן תורה, או שמא נצטרך למצוא מקור אחר ללמוד ממנו את אב מלאכת זורע?

שאלה זו תלויה באותה מחלוקת שהבאנו בפיסקא הקודמת. רש"י והרמב"ם לומדים מלאכות שבת רק ממלאכת הקמת המשכן ולכן צריכים ללמוד גם ממלאכות שנעשו קודם הציווי על המשכן, כדוגמת מלאכת זורע שנעשתה לצורך הסממנים רק קודם הציווי. לעומתו, רב האי גאון סובר שלומדים גם מעבודת המשכן היום-יומית, לכן לשיטתו ניתן ללמוד את כל המלאכות של שבת ממלאכות שנעשו

3. האדמו"ר מסוכטשוב, רבי אברהם בורנשטיין (1839-1910) בנו של האדמו"ר רבי זאב נחום מביאלע מחבר הספר "אגודת אזוב" וחתנו של האדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוצק. מלבד ספר "אגלי-טל" על מלאכות שבת, חיבר ספר שו"ת "אבני-נור" ודברי תורתו בדרוש ואגדה נאספו לספרי "נאות דשא". את מקומו בשושלת אדמו"רי סוכטשוב מילא בנו רבי שמואל, בעל ה"שם-משמואל". את מרבית הדברים בהסבר דברי ה"אגלי-טל" למדתי ממו"ר הרב שבתי רפפורט, ראש ישיבת "שבות-ישראל".

לאחר הציווי על המשכן ואין צורך ללמוד ממלאכות שבפועל לא נעשו לצורך הקמת המשכן, כדוגמת זורע שרב האי לומד מהזריעה לצורך המנחות והוא אינו נצרך לומר שלומדים מהזריעה של הסמנים שהתבצעה עוד כשבנ"י היו במצרים.

ב. הבנת הלימוד מהמשכן לפי כל אחת משיטות הראשונים

ניגש עתה לבאר כיצד הבינו חכמים שיש ללמוד את אבות המלאכות של שבת דוקא ממלאכת המשכן. כבר הקדמנו שיסוד הלימוד הוא סמיכות הפרשיות של שמירת שבת והציווי על מלאכת המשכן, אך יש להוסיף ולבאר כיצד הבינו חכמים סמיכות פרשיות זו. הרי שבת נסמכה במקומות שונים בתורה לנושאים שונים, ואם כן מדוע חכמים הבינו שדוקא מהסמיכות למשכן יש ללמוד מה הם אבות המלאכה האסורים בשבת.

הדרך הבסיסית בהבנתם של חז"ל את סמיכות הפרשיות היא, שבתחילה ציווה משה את עם ישראל ללכת ולהקים משכן. לאחר ציווי זה בני ישראל מיהרו לבצע את דבר ה' והחלו בהקמת סדנאות שונות על מנת לבצע את מלאכת הקמת המשכן. לאחר הקמת הסדנאות והתחלת ביצוע המלאכה הלכה והתקרבה לה השבת. לאור זאת, קיבל משה ציווי: "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו", וכששאלו בני ישראל מה נאסר עליהם לבצע בשבת אמר משה כי כל העבודות שהתחילו לעשות למען הקמת המשכן - אסורות. מאז, כל דור לימד את הדור שלאחריו שאנו יודעים שכל מה שנעשה עבור המשכן נאסר בשבת. בפשטות, כך צריך להסביר את פשר הלימוד מסמיכות הפרשיות של המשכן לשבת.

אך על פי מה שהסברנו לעיל בפרק א' לא ניתן להסתפק בהסבר פשוט זה. הסבר זה תואם רק את שיטתו של רב האי גאון הסובר שלומדים רק ממלאכות שנעשו לאחר הציווי על המשכן, אך לפי שיטתם של רש"י והרמב"ם הסוברים שלומדים גם ממלאכות שנעשו הרבה לפני ציווי המשכן לא ניתן לומר שמשה רבינו ציווה באותו ערב שבת לא לעסוק במלאכות שכבר הסתיימו מזמן.

לדוגמא: לפי רב האי גאון לומדים את אב מלאכת זורע מהזריעה שביצעו למען המנחות. על פי שיטה זו סביר להניח שאכן לאחר שבני ישראל קיבלו את הציווי על הקמת המשכן, היו שיצאו וזרעו למען יהיו חיטים להביא מהם מנחות לאחר חנוכת המשכן, ואז לקראת שבת הגיע הציווי ממשה לפסוק ממלאכת הזריעה שבביל לשמור שבת. אך לפי רש"י לומדים את מלאכת זריעה מזריעת הסמנים לצבע, שבוודאי נעשתה עוד במצרים, ולכן אי אפשר לומר שבאותו ערב שבת במדבר ציווה משה לפסוק מעשיית מלאכה זו. לאור זאת נצטרך להציע הסבר חלופי או משלים לפשר הלימוד מסמיכות הפרשיות.

ג. הקשר בין הקמת המשכן לבין בריאת העולם

נעיין מעט במהות מלאכת הקמת המשכן. חז"ל במדרשים שונים משווים בין המשכן לבין העולם בכלל ובין הקמת המשכן לבין בריאת העולם בפרט. במדרש תנחומא (פרשת פקודי ב) דרשו חז"ל את הדרשה הבאה:

"א"ר יעקב בר' אסי, למה הוא אומר: 'ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך'? בשביל ששקול כנגד בריאת עולם. כיצד?

בראשון כתיב: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", וכתוב (תהלים קד): "נוטה שמים כיריעה", ובמשכן מה כתיב: "ועשית יריעות עזים".

בשני – "יהי רקיע", ואומר בהן הבדלה, שנאמר: "ויהי מבדיל בין מים למים", ובמשכן כתיב: "והבדילה הפרוכת לכם".

בשלישי כתיב מים, שנאמר: "יקוו המים", ובמשכן כתיב: "ועשית כיור נחשת וכנו נחשת וגו' ונתת שמה מים".

ברביעי ברא מאורות, דכתיב: "יהי מאורות ברקיע השמים", ובמשכן כתיב: "ועשית מגורת זהב".

בחמישי ברא עופות, שנאמר: "ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף", ובמשכן כנגדן לעשות קרבנות כבשים ועופות.

בששי נברא אדם, שנאמר: "ויברא אלהים את האדם בצלמו", בכבוד יוצרו, ובמשכן כתיב אדם שהוא כהן גדול שנמשח לעבוד ולשמש לפני ה'.

בשביעי – "ויכולו השמים והארץ", ובמשכן כתיב: "ותכל כל עבודת". בבריאת העולם כתיב "ויברך אלהים", ובמשכן כתיב "ויברך אותם משה". בבריאת העולם כתיב "ויכל אלהים", ובמשכן כתיב "ויהי ביום כלות". בבריאת העולם כתיב "ויקדש אותו", ובמשכן כתיב "וימשח אותו ויקדש אותו".

ולמה המשכן שקול כנגד שמים וארץ? אלא, מה שמים וארץ הם עדים על ישראל, דכתיב "העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ" (דברים ל), אף משכן עדות לישראל, שנאמר: "אלה פקודי המשכן משכן העדות". לכך נאמר: "ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך וגו'".

ואים במדרש זה שחז"ל ראו במשכן מין עולם מיניאטורי השקול לעולם הגדול, ובמלאכת הקמת המשכן ראו את "הבריאה" כשהיא מבוצעת בידי עם ישראל. בפשטות, ראייה זו של חז"ל נובעת מכך שהקב"ה ברא את העולם ואת האנושות כדי שיעבדו אותו, כפי שאנחנו אומרים בתפילה בימים הנוראים: "וייראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים וייעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם".

המשכן הוא מסגרת שנועדה להכיל בתוכה עבודת ה', כשם שתכלית העולם הוא להכיל בתוכו עבודת ה'. ההבדל בין השניים הוא, שהעולם הוא פרי יצירתו של הקב"ה ואילו המשכן הוא פרי יצירתו של בשר-ודם – עם ישראל. עפ"י דברינו אלה ניתן גם להסביר את סוף המדרש שהבאנו לעיל, האומר

כי המשכן שקול כנגד שמים וארץ כיוון שגם המשכן וגם השמים והארץ הינם עדות לישראל. חז"ל מתכוונים באמרום "עדות לישראל", שאלו המקומות בהם באה לידי ביטוי עבודת ה' של עם ישראל. זו גם משמעות הפסוק שהם מביאים על כך שהעולם הוא עדות לישראל:

"העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובהרות בחיים למען תחיה אתה זרעך: לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייד וארך ימיד לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם:"

עפ"י פסוק זה התנאי לחיים בעולם הזה (ובמיוחד בארץ הזאת, ארץ-ישראל) הוא הבחירה בחיים – אהבת ה' והשמיעה בקולו. כך גם תכלית הקמת המשכן היא לעבודת ה' ולעדות לישראל שזה תפקידם.

ד. הלימוד מהמשכן לשיטת רש"י והרמב"ם

את העולם ברא הקב"ה בששת ימי בראשית וכיון שהגיעה שבת פסק ממלאכה. באותו אופן התחילו בני ישראל במדבר בעבודות להקמת המשכן, העולם המיניאטורי, וכיוון שהגיעה השבת ציווה משה לפסוק ממלאכת המשכן.

כאשר באו חז"ל לקבוע מהם אבות המלאכה האסורים בשבת, היה פשוט להם שהדברים האסורים הם אותן המלאכות שבהן נוצר העולם, שכן הקב"ה שבת מהן עם כניסת השבת וכך ציווה גם לנו לעשות. אך כיוון שאיננו יודעים להגדיר אילו מלאכות נעשו על מנת לברוא את העולם, פנו חז"ל לעולם המיניאטורי וקבעו שאותן מלאכות שנעשו לצורך יצירת המשכן הן המלאכות שנאסרו בשבת. כך כנראה הבינו רש"י והרמב"ם, שאת דעתם ראינו לעיל, את הלימוד מסמיכות הפרשיות של שבת למשכן.

לסיכום דברינו עד כה – הבאנו שני הסברים להבנת לימוד אבות המלאכה האסורים בשבת מסמיכות הפרשיות של המשכן ושבת:

א. הסבר טכני – עם ישראל במדבר שבת מהפעולות שנעשו לצורך המשכן. ולכן, אלו הפעולות האסורות.

ב. הסבר מהותי – המשכן הוא עולם קטן ולכן כל פעולה שתרמה ליצירת המשכן היא כעין פעולה שנעשתה לברוא את העולם ומאלו נצטוונו לשבות.

על אף שהעמדנו את שני ההסברים הללו לפי שתי שיטות חלוקות, רש"י ורב האי גאון, אין כאן שני הסברים חלוקים לגמרי, אלא שני הסברים המשלימים זה את זה.

ה. מלאכת המשכן לא דוחה שבת

על פי הסברים אלו יש להבין גם את הלימוד של חז"ל, שמלאכת הקמת המשכן איננה דוחה את השבת, שכאמור גם הוא נלמד מסמיכות פרשיות המשכן לשבת. על פי ההסבר הטכני, זה הדבר עצמו

שציווה משה לבני⁴ כאשר ציווה אותם על הפסקת העבודה לקראת שבת, שמלאכת המשכן איננה יכולה להתבצע בשבת.

לעומת זאת, על פי ההסבר המהותי, ראינו לעיל שכל מטרת הקמת המשכן היתה על מנת לייסד מקום בעולם שכל כולו יהיה מוקדש לעבודת ה'. כמו-כן, כל מטרת ותכלית שבת בראשית גם היא לתת לאדם זמן למלא את ייעודו בעולם ולעבוד את ה'. לכן היה מקום לומר שכשם שהקב"ה לא שבת ממלאכה עד שמלאכת בריאת העולם הושלמה, כך על עם ישראל להמשיך במלאכה עד סיומה כדי שאפשר להשלים את מקום עבודת ה'⁴. לכן, על פי הסבר זה, התורה סמכה את שמירת השבת לציווי על מלאכת המשכן, לומר שעל אף חשיבותה של הקמת המשכן אין היא דוחה את השבת. המשכן, שתכליתו לאפשר מקום אידיאלי של עבודת ה', אמנם מאפשר לאדם למלא את ייעודו בעולם, אך בעיקר במישור הציבורי של עם העומד לפני אביו שבשמים. לכן, אנו מוצאים שהעבודה הציבורית במשכן ובמקדש איננה פוסקת בשבתות והיא מתנהלת כסידרה בכל יום מימות השבוע. לעומת זאת, אין המשכן יכול להוות פתרון לעבודת ה' של כל אדם פרטי. לצורך זה קיים יום השבת, לאפשר לאדם הפרטי זמן המוקדש כולו לעבודת ה' פרטית⁵. לאור זאת, מובן שהקמת המשכן איננה יכולה לבוא כתחליף לשמירת השבת הפרטית של כל אדם מעם ישראל.

1. מעשה המשכן ומלאכות שבת כמסגרת למעשה העגל

לסיום, ברצוני לחזור למבנה הכללי של סוף ספר שמות, שהזכרנו בהקדמה, ולהסבירו לאור דברינו. כאמור, חציו השני של ספר שמות בנוי בצורה הבאה:

ציווי על מלאכת המשכן [פרשיות: תרומה, תצוה ותחילת כי-תשא]
 ציווי על שמירת השבת
 מעשה העגל
 ציווי על שמירת השבת [תחילת פרשת ויקהל]
 ביצוע מלאכת המשכן [פרשיות: ויקהל פקודי]

הקשר בין מעשה העגל לבין מלאכת המשכן מוסבר היטב בדבריו של רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר ראשון ז, הצייטוט עפ"י תרגום אבן-שמואל):

"העמים כולם בזמן ההוא היו עובדי תמונות... וכך לא הסכים ההמון על שום תורה אם לא נקשרה בדמיונו עם תמונה מוחשת שאפשר לכוין אליה. והנה בני⁴ אף הם הובטח להם כי יורד אליהם מעם האלוה דבר מה (לוחות הברית)... אולם משה נשאר בהר ארבעים יום... אז גברה האכזבה אצל אחדים מבני ההמון הרב ההוא."

4. כך בעצם עולה מהמדרש שהבאנו לעיל המשווה את שבת בראשית לסיום מלאכת המשכן: "בשבועי ויכלו השמים והארץ", ובמשכן כתיב "ותכל כל עבודת", בבריאת העולם כתיב "ויברך אלהים", ובמשכן כתיב "ויברך אותם משה", בבריאת העולם כתיב "ויכל אלהים", ובמשכן כתיב "ויהי ביום כלות", בבריאת העולם כתיב "ויקדש אותו", ובמשכן כתיב "וימסח אותו ויקדש אותו". לאור המשך דברינו יובהר שחונכת המשכן והתחלת העבודה בו היא בעצם השבת הציבורית של עם ישראל.
 5. דברים דומים כותב ה"משך חכמה" בתחילת פרשת ויקהל.

על פי דברי ריה"ל, העגל, ולהבדיל הלוחות והמשכן (כמקום הלוחות), באו לעולם על מנת לתת מענה לצורך האנושי בחפץ מוחשי שעליו חלה הקדושה. על-ידי יצירת המסגרת של סיפור מעשה המשכן סביב לסיפור חטא העגל, התורה מדגישה לנו כיצד היתה צריכה להיראות עבודת ה' בצורתה החיובית והרצויה, וכיצד מאידך היא עלולה לגלוש לאפיקים שליליים. לאור האמור, מוסבר הטעם למבנה המסובב את חטא העגל עם מעשה המשכן, אך מדוע התורה הכניסה גם את נושא השבת סביב מעשה העגל? הסברנו לעיל את ההבדל בין עבודת ה' הפרטית של כל יחיד ויחיד שמוצאת יותר את ביטויה ביום השבת, לבין עבודת ה' הציבורית שמוצאת יותר את ביטויה במשכן. ניתן ללכת בדרך זו גם כאן. המשכן מהווה מענה לצורך ולחסך בעבודת ה' הציבורית שהיה קיים ושבא לידי ביטוי בחטא העגל. לעומת זאת, השבת נותנת מענה לעבודת ה' הפרטית של כל אדם. אלא, שבשונה מהמשכן שנותן מענה גשמי לצורך האנושי בהגשמת האלוה, השבת מהווה אפשרות לאדם להתנתק מהחיים הגשמיים בהם הוא נתון ולחדול מהיצירה בה הוא עוסק בימי החול וכך להתעלות מעל הצרכים הגשמיים שלו.

בנימין דה לה פואנטה הצטרף ל NDS בקיץ 2005 לאחר שסיים את לימודיו לתואר בהנדסת חשמל ולרבות באוניברסיטת "בר-אילן". נשוי לשושנה ואב לאברהם מרדכי (אמ"י) ולחגי יאיר. שואף להגשים חיים של שילוב תורה ומדע.

